

Seppo Toivonen
seppo.toivonen@phnet.fi

Suomen Sotahistoriallisen seuran yleisöseminaari Lahdessa 13.9.2014

Alustus Lahti 1918

Esitys perustuu hallussani oleviin valokuviin. Vuoden 1918 tapahtumista julkaisuissa on varsin vähän erilaisia kuvia. Puhuttu teksti liittyy kuviin tai niiden taustoihin.

Tekstit perustuvat jonkin verran arkistomerkitöihin, mutta paljolti päiväkirjamerkitöihin ja muistelmiin.

LAHTI VUONNA 1917

Tsaarin valta kukistui 12.3.1917. Venäläinen sotaväki Suomessa pysyi sivussa 16.3.1917 asti, jolloin kuri romahti. Matruusit liittyivät vallankumouksellisiin. Upseerit menettivät otteensa sotilaisiin ja eräät myös hengensä. Kenraalikuvernööri vangittiin.

Tieto vallankumouksesta Lahteen tuli 17.3.1917. Tieto otettiin kaikkialla innostuneesti vastaan.

Lauantaiaamuna 17. maaliskuuta puhkesi "vallankumous" Lahdessa. Hennalaan majoitetun rykmentin miehistö otti vallan käsiinsä kasarmilla valiten keskuudestaan 46-miehisen toimeenpanevan komitean. Myöhemmin sotilaspatrullit riisuivat aseet santarmeilta sekä miehittivät lennättimet.

Poliisit eivät näyttäneet virkapuvuissaan. Kun huhu kertoi Viipurissa lasketun vapaaksi kaikki rikosvangit ja Hämeenlinnassa tultavan menettelemään samoin, päättivät säikähtäneet kaupungin herrat muodostaa suojelukaartin, mutta sosialistit saivat oikeasta vihiä ja estivät sen.

Illalla ilmestyivät poliisit jälleen passipaikoilleen. Päivän kuluessa etsivät sotilaspatrullit upseereita matkustajakodeista. Läänin kuvernööri pidätettiin Lahden asemalta.

Sunnuntaina puoleltapäivin piti Lahden sos.-dem. kunnallisjärjestö kokouksen, jossa se hyväksyi puoluejohdon kannan ajankohtaisiin tapahtumiin sekä valitsi sen johdosta viisimiehisen toimikunnan. Kun sotaväen toimeenpaneva komitea oli ilmoittanut järjestävänsä vapautusmielenosoituksen kaupungissa samana päivänä, päätti kunnallisjärjestö mennä miehissä kulkuetta vastaan. Lippua seuraten marssi noin 450-henkinen joukko rautatieasemalle, jossa kansanedustaja Airola piti lyhyen venäjänkielisen puheen sotilaille.

Tilaisuudessa kohotettiin myös asianmukaiset eläköönhuudot Venäjän ja Suomen vapaudelle. Tämän jälkeen marssi sotaväki marseillesin ja yhä kasvavien eläköönhuutojen saattamana Kauppatorille. Venäläisten kantamiin lippuihin oli kirjoitettu: Eläköön vapaa Venäjä! Maata ja vapautta! Eläköön vapaus!

Kauppatorilla sotilaat asettuivat riveihin kansanjoukkojen ryhmittäessä heidän ympärilleen. Kaupunginvaltuuston puheenjohtaja tohtori Oskar Nordqvist lausui onnitellunsa sen johdosta, että Venäjälle ja Suomelle oli koittanut nyt vapauden aika. Sotilaat kajauttivat eläköönhuutoja, joihin kansa yhtyi.

Kaikki tuntuivat iloitsevan valtiollisessa elämässä tapahtuneesta käänteestä. Ilo ei kuitenkaan ollut särötön, sillä aivan alusta lähtien oli ristiriitaa sosialistien ja porvareitten välillä. Lisätehoa ristiriidalle näytti antaneen mustasukkaisuutta muistuttanut suhteiden varjeleminen venäläiseen sotaväkeen.

Vallankumouksen uhrien kunniaksi järjestetyssä kulkueessa ja sen järjestelyissä porvarit aina valtuustoa myöten syrjäytettiin. Juhlaan otti osaa myös Lahden ympäristö työväenjärjestöjä, ja kulkueesta paisui ennennäkemättömän suuri, lehtiarvioiden mukaan noin 9000 osanottajaa. Siviilit oli sijoitettu 200 hengen ryhmin sotilaiden väliin. Kauppatorille muodostettiin suuri neliö, jonka keskelle jäi tyhjä kenttä. Tällä kentällä oli puhujanlava, soittokunnat, työväen laulukuoero ja sotilaiden ja työväen valtuutetut sekä sotaväen päällystö. Kulkueessa oli oma paikka entisillä Suomen kaartin sotilailla.

Maanantai-iltana 19. maaliskuuta 1917 oli kunnallisjärjestö päättänyt perustaa **Lahteen kansanmiliisin**, jonka tuli ottaa huolehtiakseen järjestyksenpidosta kaupungissa. Kansanmiliisiä koskenut esitys otettiin myönteisesti vastaan. Eräät entisistä poliiseista siirrettiin syrjään ja heidät korvattiin työväen luottamusta nauttineilla kansanmiliiseillä. Toimikunta otti palvelukseensa yhteensä 12 miliisiä. Järjestysmiehillä oli hihassaan punainen nauha, jossa oli valkoinen L-kirjain.

Lahdessa ei tapahtunut vakavanlaatuisia järjestyshäiriöitä ennen marraskuun suurlakkoa. Elintarvikepula, työtaistelut ja kannanotot valtiollisiin kysymyksiin aiheuttivat muutamia mielenosoituksia, mutta ne sujuivat rauhallisesti.

Venäläinen sotaväki aiheutti levottomuutta niin Lahdessa kuin monilla muillakin paikkakunnilla. Etenkin rautatietorin seuduilla liikkumista pidettiin ajoittain vaarallisena, ainakin naisille.

Viidennen kaukasialaisen rykmentin esikuntapäällikkö kielsi sotilailta pääsyn ilman lupalappua kaupunkiin ja määräsi sotilaspatrullin välittömästi pidättämään luvatta liikkuneet. Kiinni saatuja, muihin rykmentteihin kuuluneita tuli määräysten mukaan käsitellä sotilaskarkureina.

Lahden kaupungin järjestystoimikunta koetti tehostaa toimintaansa rikollisuuden hillitsemiseksi. Miehistön aseistukseksi päätettiin hankkia englantilaisen mallin mukaiset puiset kepit, ns batongit.

Elokuun alussa ESS esitti aseellisten yövartijoiden palkkaamista eli siis uudelleen ajatuksen, joka oli ollut esillä jo heti maaliskuun vallankumouksen jälkeen. Toivomus omista aseellisista turvajoukoista oli esitetty.

Koska maan ainoa aseellinen voima oli villiintynyt venäläinen sotaväki, oli yleisen turvallisuuden nimissä jo kevätkesällä alettu muodostaa suojeluskuntia. Aluksi ne naamioitiin palokunniksi ja urheiluseuroiksi, mutta myöhemmin ne toimivat julkisemmin.

Lahden seudun suhteellista rauhallisuutta kuvastaa Lahden suojelukaartin synty urheilukonsulentti Lauri Pihkalan aloitteesta. Hän piti piirin urheilumestaruuskilpailujen päättyessä 20.7.1917 innostavan puheen itsenäisyysaatteesta noin 30-henkiselle kuulijakunnalle. Tilaisuudessa päätettiin perustaa Lahden piiri itsenäisyysjärjestöjen perustamiseksi. Suojelutoiminnan ajateltiin alunpitäen kohdistuvan venäläistä sotaväkeä vastaan.

Elokuun jälkipuoliskolla erosivat sosialistit lopullisesti itsenäisyysyhdistyksestä ja ryhtyivät perustamaan omaa järjestökaartia. Lahden suojeluskunta syntyi elokuun levottomina päivinä. Suojeluskuntaan liittyi heti noin 50 miestä.

Lahden Työväen Järjestyskaartin (LTJK) perustaminen alkoi ammattiosastoista. Lahden Työväen Järjestyskaarti syntyi jo ennen SAJ:n valtuuston 20.10.1917 julistamaa kaartin virallistamista koko maassa. Lahden sos.-dem.kunnallisjärjestö siunasi kaartin perustamisen kokouksessaan 17.8.1917. Kaartin ensimmäiset perustajajäsenet eivät liittyneet siihen vapaaehtoisesti, vaan valinta suoritettiin ylhäältä päin paikallisissa ammattijärjestöissä ja työväenyhdistyksissä. Lahden järjestökaartin jäsenmäärä nousi jo alkuvaiheessa noin 80 mieheen.

Syys-lokakuun vaihteessa oltiin Lahden järjestyskaartissakin päästy sulkeis- ja taktiikkaharjoituksiin. Harjoitusmaastona oli hautausmaan lähiympäristö. Harjoitukset olivat yleensä iltaisin. Aseita ei kuitenkaan ollut, ja myös kouluttajista oli huutava puute. Suurlakkoon mennessä oli perustettu kaksi komppaniaa: I K ja II K.

Aseistautumista ja väkivaltaisen vallankumousmielialan leviämistä vastustettiin työväen omassa piirissä. Varsinkin monet, vuosia järjestötyössä kouliintuneet järjestöihmiset vieroiksiivat ajatusta aseellisesta toiminnasta. Monet heistä uskalsivat myös nousta väkivaltaa vastaan, kuten V: Nikkinen eräässä kokouksessa Loviisankatu 8 alasalissa. Hänet vaiennettiin huudoilla.

Lahden seudun ensimmäinen väkivaltaisuuden purkaus oli Hausjärven veriteko 6.11.1917. Alfred Kordelin murhattiin. Kahakan merkittävin puoli oli se, että Mommilassa suojeluskunta asetui ensimmäistä kertaa vastustamaan aseellisesti sotilasmielivaltaa. Lahden järjestökaarti ei puuttunut millään tavoin tapahtumien kulkuun, vaikka esim Kotkasta lähti kaarti parisadan miehen voimin junalla Mommilaan. Retki keskeytettiin kuitenkin jo ennen Kausalaa.

Marraskuun lopulla saapui Eino Rahjan Pietarista toimittama aselähetys Lahteen, 175 kivääriä.

Sosiaalidemokraattien suurlakko julistettiin alkaneeksi 13.11.1917. Tieto lakon alkamisesta tuli Lahteen seuraavana päivänä, jolloin kello viisi iltapäivällä pidettiin sos.-dem.kunnallisjärjestön kokous. Se päätti julistaa lakon alkaneeksi myös Lahdessa. **Tässä kokouksessa valittiin 25-henkinen suurlakkokomitea, joka myöhemmin otti nimekseen Vallankumouksellinen Neuvosto.** Paikalliset lakkokomiteat ja järjestyskaartit olivat saaneet tehtäväkseen vangita työväestölle vihamielisiä henkilöitä. Lahdessakin oli muutamia pidätyksiä tapahtunut.

Perjantaina olivat liikkeet ja koulut kielloista huolimatta avoinna. Uusi kansalaiskokous vaati lakon lopettamista ja kaupunkiin asetettavaksi yövartijoita suojelemaan yleistä turvallisuutta ja kansalaisten omaisuutta. Tuntiessaan omien voimiensa riittämättömyyden tilanteen hallitsemisessa pyysi lakkokomitea apua Kotkasta. Kotkalaiset, noin 200 – 250 miestä, saapuivat Ali Aaltosen johdolla lauantaiaamuna Lahteen. Kotkalaiset viipyivät kaupungissa vain yhden päivän, mutta etsivät tämän lyhyen ajan sitäkin tarmokkaammin ase- ja elintarvikevarastoja. Kotkalaiset vangitsivat useita henkilöitä mm kauppias G Fagerholmin, valtuuston puheenjohtajan Oskar Nordqvistin ja varapuheenjohtaja John Vitalin. Myös muutamia muita henkilöitä pidätettiin kuulusteluja varten.

Sunnuntaipäivä kului rauhallisesti. Maanantain vastaisena yönä saapui Lahteen venäläisiä sotilaita, jotka kuitenkin jo samana päivänä jatkoivat matkaansa Loviisaan päin.

Lahden järjestyskaarti sai lakon aikana aseita venäläisiltä lainaksi, mutta lakon loputtua sotilaat vaativat aseensa takaisin. Aseistautuminen alkoi Lahdessa varsinaisesti vasta lakon jälkeen.

Santtu Nylanderin johtama noin sadan aseistautuneen miehen ryhmä takavarikoi joulukuussa 1917 toimintansa lopettaneen valtion Saksanniemen ratsupoliisikoulun hevospelkuri- ja hevoskuljetusvaunut Lahden rautatieasemalla ja sai saaliiksi 22 hevosta. Hevoset kuljetettiin vuodenvaihteessa Pietariin ja vaihdettiin venäläisten kanssa 170 kivääriin ja huomattavaan määrään panoksia. Näin sai Lahden Punakaarti ensimmäisen suurehkon aselähetyksen.

Joulukuun alussa yritettiin Lahdessa päästä jonkinlaiseen sovintoon eri osapuolten välillä. Porvarillinen kansalaiskokous oli 9.12. Useita tunteja kestäneen keskustelun tuloksena esitettiin, että lakon aikaiset rikkomukset tulisi antaa anteeksi. Työssäkäyville tuli taata työrauha, aseet oli palautettava kaupunkilaisille ja järjestökaarti riisuttava aseista. Moiset ehdot eivät miellyttäneet työväestöä, ei varsinkaan jyrkempiä aineksia. Sos.-dem kunnallisjärjestö kieltäytyikin hyväksymästä neuvotteluosapuoleksi "järjestymätöntä joukkoa", jonka edustajat eivät pystyneet takaamaan tehtyjen päätösten noudattamista. Epäluulon, pelon ja väkivallan ilmapiiri oli niin täydellinen, että ainoaksi turvaksi nähtiin molemmin puolin vain aseet.

TAISTELUT PÄIJÄT-HÄMEESSÄ 1918

Helmikuu	21.02. Hans Kalmin pataljoona valloitti Kuhmoisen
	28.02. Heinolan taistelu 1. kerran, punaiset torjuivat valkoiset
Maaliskuu	13.03. Lusin taistelu
	15.03. Heinolan taistelu 2. kerran, punaiset vetäytyivät Lahden suuntaan
Huhtikuu	07.04. Ev von Brandensteinin prikaati nousi maihin Loviisassa
	13.04. Saksalaiset Uudessakylässä, vetäytyivät takaisin etelään
	14.04. Saksalaiset valloittivat Orimattilan
	14.04. Kalmin pataljoona eteni Padasjoelle
	16.-17.4. Asikkalan taistelu, Kalmin pataljoona voitolle
	18.04. Saksalaiset Pennalassa
	19.04. Saksalaiset valloittivat Lahden
	27.04. Saksalaiset lännen suunnasta Lammille
	30.04. Saksalaiset Kärkölä ja Korkeinen
	01.05. Lahden taistelut päättyivät
	02.05. Lahden länsipuolen taistelut päättyivät

Lahden taistelut päihinänkuoressa

Loviisassa maihinnousseet saksalaiset aloittivat 19.4.1918 Lahden valloituksen. Pääjoukko hyökkäsi etelästä ja valtasi Villähteen edeten iltaan mennessä rautatien pohjoispuolitse Lahteen. Simolan suunnasta hyökännyt joukko valtasi rautatieaseman Loviisankatuun asti. Saksalainen polkupyöräkomppania valtasi Hennalan kasarmialueen. Lisävoimien saavuttua iltapäivällä valtasi komppania iltaan mennessä Kullankukkulan. Saksalaiset jatkoivat etenemistään iltahämärissä kirkonmäelle ja satamaradalle asti.

Aamulla 20.4. saksalaiset valtasivat Kariniemen ja Vesijärven sataman. Majuri Hans Kalmin johtama ns. Kalmin pataljoona eli Pohjois-Hämeen I pataljoona saapui Vääksyn suunnasta kaupunkiin saksalaisten apuun. Radiomäellä olleet punaiset laskivat aseensa.

Huhtikuun 22. päivänä alkoi ammunta uudestaan. Ainoa kahakka tapahtui Hennalassa, jonka saksalaiset menettivät ja jäivät aseisiin Mattilaan johtavan kylätien

länsipuolelle. Huhtikuun 23. päivänä punaiset tulittivat kaupungissa olleita saksalaisia ja taistelut jatkuivat läpi yön ja seuraavan päivän. Huhtikuun 26. - 27. päivänä käytiin vain pieniä kahakoita. Eversti Brandenstein pyysi 800 miehen joukolleen lisäapua ja 28. - 29.4 oli kiivaita taisteluja. Tilanne ratkesi vasta 1.5. saksalaisten hyökkäykseen. Heti aamulla 1.5. saksalaiset yllättivät punaiset ja valtasivat Hennalan. Taistelut päättyivät kello yhdeksän aamulla. Lahden ympäristössä vielä taisteltiin, viimeksi Sairakkalassa.

VUODEN 1918 HUOLTOASIAA PUNAISESSA LAHDESSA

Punakaartin Lahden rykmentin muonitus-, vaatetus- ja tekninen huolto vuonna 1918
Erkki Hämäläinen

Punakaartien huollosta vastasi Kansanvaltuuskunnan sisäasiainosaston alainen
intendenttilaitos 3.2.1918 alkaen.

Takavarikkomääräyksiä antoivat Lahdessa joko huoltoyksiköiden päälliköt tai
esikunnan jäsenet. Toimeenpanosta vastasi 31 miehinen takavarikoimisosasto, jonka
päällikköinä olivat J.L.Sorjanen, Viktor Sainio, Jooseppi Mattila ja Viki Lehtinen.

Eri tavoilla hankitut elintarvikkeet tuotiin kauppias Sundforsin makasiinissa
Rautatienkatu 7:ssä olleeseen keskusvarastoon. Viljaa vastaanotettiin Koskinen &
Kumpp. varastoon Rautatienkatu 17:ssä Simolan talossa. Viljoja jauhettiin kaartin
laskuun joko Nikkilän myllyssä Aleksanterin- ja Vesijärvenkadun kulmassa tai
Lähteenmäen myllyssä Asemantaustassa.

Kaartin omaa elintarviketuotantoa edusti Lahdessa leipomo. Leipää valmistettiin
kaartin haltuunsa ottamien Lahden Höyryleipomon (Rautatienkatu 15) ja Otto
Virtasen leipomon tiloissa. Leipomon johtaja oli leipuri Eino Kitunen, ja henkilöstöä oli
31 henkeä.

Kaarti valmisti omiin tarpeisiinsa myös kaljaa Nikulan talolla. Maltaat ja humalat
takavarikoitiin Oy Mallasjuoman tehtaalta. Muonituskomitea otti vain neljä päivää
ennen saksalaisten hyökkäystä käyttöönsä Lahden Karjaosuuskunnan sijoittaen
sinne 46 takavarikoitua lypsylehmää.

Komitea piti kaartin keittiötä ja ruokalaa Hotelli Lahdessa Hämeenkadun ja
Mariankadun kulmassa. Töissä oli 25 henkeä. Kaartilla oli ruoka- ja kahvipaikkoja
muuallakin Lahdessa. Ns Annosruokala sijaitsi Aleksanterinkatu 21:ssä. Hennalan
kasarmilla toimi myös keittiö ja ruokala-kahvio, jonka muonitusmestarina oli leipuri
Antti Väisänen. Siellä palveli 58 naista ja 9 miestä. Kaartilla oli lisäksi oma kahvila
Hämeenkatu 23, jonne oli kiinnitetty 16 henkilöä. Punaisten sairaalassa
Kansanopistolla oli oma keittiö.

Ruoka kuului SPK:n palkkauslainmukaan kaartilaisille luontaisetuna. Vain kaartin
jäsenkortti ja ruoka-, kahvi- tai teelippu oikeuttivat pääsyyn ruokaloihin ja kahvioihin
sekä aterian ja virvokkeiden saantiin siellä.

Rintamahuolto oli järjestetty siten, että joko komppanioiden päälliköt, varsinkin
alus, tai komppanioiden omat takavarikko- ja muonituspäälliköt ottivat
elintarvikkeita suoraan taloista. Taloista annetusta ruoasta annettiin rintamaoloissakin
aina kuitti ja välillä maksettiin käteiselläkin. Osan rintamamiesten ruoasta hakivat
muonituskomitean keskusvarastoista ja keittiöistä Lahdesta ja Heinolasta
ajomiehet. Rintamasoturien asemaa muonan saannissa heillähän oli huonommat
keittomahdollisuudet - pyrittiin parantamaan eri tavoin. Lahden esikunnan jäsen
Jokilampi esitti mm SPK:n yleisesikunnalle, että Lahdessa olevilta kaartin vartio- ja

huoltoyksiköiltä sekä siviiliväestöltä kielletäisiin voin ja juuston kulutus ja nämä elintarvikkeet samoin kuin sairaille ja lapsille jaetusta maidosta tuleva ylijäämä lähetettäisiin rintamalle jaettavaksi.

Lahden muonituskomitea joutui huolehtimaan kahden viimeisen viikon aikana myös Loviisasta tulevista pakolaisista, jotka majoitettiin kaupungintalolle ja yhteiskoululle. Heidät ohjattiin ruokashekein varustettuina eri puolilla kaupunkia oleviin ruokaloihin tungoksen välttämiseksi. Pakolaisten huolto näyttää olleen Lahdessa avokätisempää kuin Tampereella. Siviilipakolaisetkin, jotka eivät palvelleet kaartissa, saivat näet oikeuden syödä kaartin ruokalassa.

20.3. Intendenttilaitoksen elintarvikeosasto yhdistettiin Kansanvaltuuskunnan elintarvikeasiain osastoon yhteiseksi elintarvehallitukseksi. Kuntatasolla taas kaartin muonituskomiteoiden tuli asettua yhteistyöhön elintarvikelautakuntien kanssa. Viljan hankinta jäi siviiliviranomaisten yksinoikeudeksi, mutta kaartin tuli tarvittaessa antaa virka-apua.

Vaatesosasto

Aluksi hankinnat suoritettiin samalla tavalla kuin elintarvikkeet, ostamalla ja takavarikoimalla oma-aloitteisesti. Intendenttilaitos antoi sitten yleiset ohjeet nahkan ja sotilastarpeisiin soveltuvien paksupohjaisten jalkineiden takavarikoinneista.

Lahdessa hankinnat edistyivät aluksi hitaasti, ja suuri osa kaartilaista oli vielä helmikuun lopulla siviilivaatteissa ja -kengissä. Jouduttiinpa erään komppanian rintamallelähtö peruuttamaan 4.2. puuttellisen vaatetuksen takia. Varsinkin punakaartin Lahden rykmentin esikunnan jäsen Jokilampi koetti saada siviiliväestön kantamaan kortensa yhteiseen kekoon tuomalla ylimääräiset ehjät saappaansa kaartille.

Hankinnat suoritettiin etupäässä takavarikoimalla vaatetusalan tehtaista ja liikkeistä. Fagerholmin liikkeen suuri kangasvarasto, jonka osakkaina oli ulkomaalaisiakin otettiin kokonaan takavarikkoon, ja Lahden Paita- ja esiliinatehtaalta tuotiin kaksi kuormaa. Villatavaroita, sarkaa, kankaita, housu- ja puserokangasta, ulstereita ym otettiin Savo-Karjalan tukkuliikkeestä sekä Seppälän, Pihlmanien, Ollikaisen ja Jokisen kaupoista. Osa kaartin pukimista ja vaatetustarvikkeista tilattiin intendenttilaitoksen huoltokeskuksesta Helsingistä. Kaarti otti helmikuussa Lahdessa haltuunsa myös Venäjän valtion omaisuutta: 200 paria huopasaappaita ja myöhemmin vielä 270 parin erän. Muuten ei venäläisten varastoihin juuri koskettu, ja venäläisten sotilaspukujen käyttö oli Lahdessa hyvin harvinaista. Lahden vaatetusosaston johtajana oli ent palstatilallinen, sukeltaja Ville Suhonen. Osaston kanslia sijaitsi kaupungintalolla, jonne myös tavalla tai toisella hankitut vaatetavarat tuotiin. Osaston palkkalistoilla oli vain 8 miestä ja 4 naista.

Kun takavarikoidut määrät eivät vastanneet tarvetta, käynnisti intendenttilaitos laajamittaisen sarkapukujen, jalkineiden ym valmistuksen. Entisen anniskeluyhtiön ruokala Hämeenkatu 5:ssä takavarikoitiin 24.2.1918 räätälinverstaaksi kaartin mobilisaation aikoihin. Kaikki räätälit komennettiin sinne ja samalla kiellettiin yksityisten räätälinliikkeiden työ. Verstaalla oli työssä osastoa perustettaessa 15 miestä ja 7 naista. Vastaavat luvut olivat punaisen vallan lopussa 41 miestä ja 20 naista. Siellä tuotettiin ilmeisesti pääasiassa sarkavaatteita. Toinen työhuone, naisten neulomo, oli kaupungintalolla, jossa tehtiin alusvaatteita ja sukkia ja reppuja kaartille. Naisten ompeluosastoa johti Selma Masalin ja työntekijöinä oli 27 naista.

Samaan aikaan räätäleiden kanssa mobilisoitiin suutarit kaartin töihin tekemään saappaita ja lapikkaita. Suutarinverstaaksi otettiin tyhjä huoneisto Hollolan

Säästöpankin talosta Nikolainkatu 8:sta. Suutariosastoon kuului 46 työntekijää ja töiden järjestelijäksi ja ylijohantajaksi tuli suutari Viktor Nikkinen. Puolipohjia valmistettiin lisäksi kaartilille Tolmusen verstaassa.

Järjestelmällinen vaatejakelu kaartilaisille alkoi Lahdessa 2.2.1918. Kaartilaiset eivät saaneet vaatetusta ilmaiseksi, vaan SPK:n palkkauslain mukaan sisäänostohintaan, ja heiltä leikattiin jokaisen tilin yhteydessä 10% palkasta vaatetuskulujen peittämiseksi vähitellen.

Monet lähteet kertovat puutteellisesta vaatetuksesta. Rintamalle lähetetyillä lahtelaisten valiokomppanioillakaan ei ollut tarpeeksi säänmukaisia tamineita kovan pakkasen varalle. Vain joka neljännellä Sandströmin komppanian (I - I - III) miehistä oli saappaita, palttoita vain yhdellä ja puolipalttoita seitsemällä maaliskuun alussa. Nylander kertoo oman kehnosti varustetun komppaniansa (I - I - I) tehneen saaliinjakoa Lusissa kaatuneilta vihollisilta saaduista saappaista ja takeista.

Varusteiden, etenkin jalkineiden riittämättömyys ja huonokuntoisuus oli merkittävä mielialaa heikentänyt tekijä.

Lahden kaartilaisilla ei näy olleen sanottavasti erikoisvarusteita. Ei näet esiinny tietoa, että olisi käytetty maasto- tai lumipukuja. Reput, patruunavyöt ja -laukut, joita saatiin myös venäläisten Hennalan varastoista, eivät yleistyneet kovin paljon loppuvaiheessa.

Lahden rykmentin majoitushuollosta vastasivat lähinnä edellä mainittu majoitus- ja opetuskunta ja majoituskanslia. Mistään ei ilmene, että nämä olisivat olleet intendenttilaitoksen tai muonituskomitean alaisia, vaan ne luettiin esikunnan alaisiin "kaartin virastoihin". Julkisiin rakennuksiin varattuja majapaikkoja oli Lahdessa ainakin seitsemän: yhteiskoululla, Säteen talolla, tyttölyseolla, kaupungin kansakoululla, kauppakoululla, kirkossa ja Loviisankatu 8. Oman paikkakunnan kaartilaisten sopeutuminen kasarmimaiseen yhteismajoitukseen ei liene Lahdessa helpompaa kuin muuallakaan. Lahtelaiset näyttävät käyneen harjoituksissa, vartiossa ja osittain jopa rintamalla kuin 8-tuntisessa siviilityössä ja olleen vapaa-ajat kotonaan. Tällä oli sotilaskuria ja sotilaallista yhdenmukaisuutta heikentävä vaikutus.

Teknillinen osasto

Intendenttilaitoksen yhteyteen perustettiin helmikuun alussa erityisjaosto, Teknillinen ja Liikennejaosto. Punakaartin tekniset toiminnat pyrittiin keskittämään Turkuun, Tampereelle, Viipuriin ja Lahteen. Näihin neljään keskukseseen perustettiin 15.2. teknillisiä osastoja, jotka koottiin eri alojen ammattihenkilöistä.

Osasto takavarikoi konttori- ja varastohuoneiston Rautatienkatu 7:ssä, jossa se aloitti toimintansa 19.2.

Teknillisen osaston metallijaoston verstaas sijaitti entisessä majatalossa Aleksanterinkatu 23. Se suoritti aluksi vain kiväärien puhdistusta ja korjausta. Helmikuun loppupuolella siellä alettiin valmistaa myös asetarpeita: kiväärien patruunasiteitä ja kantohihnan hakoja sekä kuularuiskunauhoja. Myös kuularuiskujen korjauksia tehtiin.

Kaartilla, lähinnä esikunnalla, oli käytössään Lahdessa ainakin neljä autoa. Linnanen oli antanut jo 5.2. määräyksen takavarikoida ne intendenttilaitokselta tulleen yleisen käskyn mukaisesti. Kaurasen ja Nobelin liikkeiden bensinivarastot otettiin samalla kaartin haltuun. Autotalliksi takavarikoitiin VPK:n kalustohuone kaupungintalolla.

Ensiapuosasto motorisoitiin osittain maaliskuun lopulla. Myöhemmin takavarikoitiin vielä Lahden Hankkijalta 14 400 l bensiiniä.

Teknillisen osaston puujaosto aloitti toimintansa helmi-maaliskuussa 1918. Puuseppä A. Vesanto luovutti tällöin osastolle omassa käytössään vuokrahuonossa Vesijärvenkatu 3 olleen verstaansa. Puujaosto valmisti etupäässä puulaatikoita kuularuiskujen nauhoja varten, leivänkuivauslaitteita ja puhelintarpeita.

Sähköjaoston johtaja oli teknikko Alfred Wirtavuori. Hänet oli nimitetty sodan alussa myös komissaariksi Lahden Sähkölaitokselle, joka suoritti teknillisen osaston sähkötyöt. Niistä laitos sai maksun kaartilta ainakin osittain. Jaosto asensi mm kaupungintalon torniin valonheittäjät, joita varten takavarikoitiin dynamo elokuvateatterista.

Kaartin viestityksessä lennätin ei näytellyt tärkeää osaa. Tähän vaikutti se, ettei lennätinvirkailijoita pidetty poliittisesti luotettavina. He olivat jääneet punaisessa Suomessa suureksi osaksi toimiinsa, mihin vaikutti Mannerheimin kiello virkamieslaktoon ryhtymisestä. He pystyivät virkapaikoistaan käsin tekemään arvokkaita palveluksia valkoisille siepaten sähkeiden tietoja ja lähettäen niitä salaisten linjojen, kipinälenntimien, merenalaisen kaapelin ja radion kautta eteenpäin valkoiseen Suomeen.

Vaikka maassa olevat venäläiset radioasemat ja -kalusto tulivat kaartin käyttöön maaliskuussa, niillä ei henkilöstön puutteessa ehtinyt olla mitään merkitystä. Hennalassa sijaitseva venäläinen 4. Erillinen Liikkumaton Radioasema siirtyi 4.3.1918 Kaartille venäläisen sotilasomaisuuden luovutus sopimuksen yhteydessä. Punakaartin Lahden Rykmentille siirtyi silloin arvokkaita radiolaitteita varaosineen, mm lähetin, muuntaja-antenni-vastaanottajalla varustettu kaksoisvastaanotin, vaihtovirtadynamokone, sähkömagneettisäädin, 25 m korkea "Jajanssi"-masto, kondensaattoreita, punakuparisia elektrodeja, sähkötysavain ym. Lahden Rykmentin radio- ja sähkölennätinmiehistöön kuului huhtikuun alussa vain kuusi miestä, jotka olivat kaikki venäläisiä. Hennalan langattomassa sähkölennätinissä ennätettiin tehdä tuskin enempää kuin vaihtaa puuantenni katkenneen teräsantennin tilalle.

Puhelin oli käytetympi viestiväline sodassa. Linjojen rikkominen ja salakuuntelu tuottivat kuitenkin huolia punaisten sodanjohdolle. Tarvehankinnoista päätellen oli Lahden punakaartilla oma kenttäverkko.

Valkoisilla oli koko punaisen ajan käytettävissään salaisia puhelimia, joilla voitiin seurata punaisten keskusteluja. Lahden ja Heinolan väliset puhelut voitiin kuunnella näiden kaupunkien väliseen puhelinlinjaan kytketyn salajohdon kautta. Puhelinlaitoksen mekanikko J.T.Selvänne organisoi Lahdessa valkoisten salakuunteluasemia. Kansanopistolta voitiin kuunnella myös punaisten esikunnan keskusteluja. Siellä olevaan sairaalaan oli kiireessä asennettu puhelimia huolimattomasti.

Teknillisen osaston muista tehtävistä on mainittava evakuoiminen. Suunnittelu jäi kuitenkin Kansanvaltuuskunnan Huoltoasian osaston Lahteen 14.4. lähettämien edustajien tehtäväksi.

Huoltoasian osasto määräsi mm Rautateollisuuden konepajan maanviljelys- ja puunjalostuskoneet siirrettäväksi Pietariin. Esikunta antoi käskyn evakuoita rautatien liikkuva kalusto, autot, koneet, rautatavarat, öljy, polkupyörät ym itään.

Metallitehtaalta ja rautakauppa Oy Meteorista takavarikoidut tavarat olivatkin jo valmiiksi pakattuina vaunuissa odottamassa junan lähtöä. Käskyn toteuttamisesta ei tullut kuitenkaan mitään saksalaisten pian hyökättyä asemalle.

LÄÄKINTÄHUOLTO LAHDESSA 1918 Arno Forsius

Lahteen tuli 17.3. kaksi Venäjän Punaisen Ristin autoa mukanaan lääkintähenkilöstöä. Siihen kuului kaksi lääkäriä, joista toinen valittiin kansanopiston sairaalan ylilääkäriksi. Suuri osa venäläisistä sijoitettiin työhön kansanopistolle sijoitettuun sairaalaan. Yhteistyö täällä näyttää käynnistyneen heti alusta alkaen huonosti. Lintonen valitti asiasta ja pyysi Ambulanssiosaston toimenpiteitä jo 20.3. venäläisten tönkeystä ja mielivaltaisesta esiintymisestä Kansanopistolla.

Lisäksi muodostettiin Lahdessa kokonaan venäläisistä lääkintähenkilöistä Lentävä Saniteettiosasto Korpus 42. Tämän rintamalla kenttäsairaalassa toimineen osaston johtajalääkäriksi kutsuttiin Helsingistä Suomeen jäänyt tohtori Zetilov. Tämä venäläinen kenttäsairaala toimi ilmeisesti Maakesken rintamalla.

Eräät lähteet mainitsevat Lahdessa toimineen punaisena aikana myös sotilassairaalan, jossa hoidettiin venäläisiä sekä punaisia ja valkoisia suomalaisia. Kysymys lienee ollut vain vaatimattomasta varuskuntasairaalasta tai sairastuvasta. Siellä toimi kansalaissodan aikana vain yksi sotilaslääkäri, Nikolai Sviatski. Hän ei ollut punakaartin palkkalistoilla vaan venäläisten sotilasviranomaisten alainen, mutta sai punakaartilta vapaan ruoan.

Lintonen antoi 10.3. käskyn siivottomassa tilassa olevien kasarmien kunnostamisesta aikoien sijoittaa sinne 200 vuodepotilasta. Hennalan kasarmeilla toimiva sairaala toimi kuitenkin surkeissa oloissa. Vesijohdot olivat epäkunnossa, kosteusvaurioita, ikkunat ja asvalttipermanto rikkoutuneet, keittiö hajalla. Venäläinen punaisten sairaalain ylitarkastaja A. Rabov arvioi korjausten kestävän noin kolme kuukautta. Sairaala sijoitettiin väliajaksi kansakoululle. Siellä oli kaikkiaan 120 vuodepaikkaa ja kasvunkin varaa oli vielä 50 sängylle. Vaikeimmin haavoittuneet siirrettiin Helsinkiin.

Punaisten vammoista ja kuolinsyistä

Lahden ensiapuosaston luetteloihin oli merkitty 2.4. mennessä 278 haavoittumis- ja sairaustapausta.

Epidemioita ei esiintynyt juuri lainkaan, vaikka sota-ajan olosuhteet: tuhansien ulkopaikkakuntalaisten yhteismajoitus Lahdessa ja rintamallakin olivat omiaan teoriassa edistämään niiden leviämistä. Lahdessa oli vain yksi isorokkotapaus punaisen vallan aikana. Punaisten rintamalla syötiin yleensä hyvin eikä ravinnon puute siten päässyt miehiä heikentämään. Hygieniä oli verraten hyvällä kannalla ja majoituskylissä olivat saunat. Vaatehuoltokin oli Lahdessa hyvin järjestetty, sillä rykmentillä oli oma pesula.

Valkoisten lääkintähuollon kehitystä

Punaisten johtajien kapinan alussa osoittama epäluulo Lahden kunnallissairaalan lääkäriä kohtaan hävisi vähitellen ja heidän haavoittuneittensa hoito oli sen jälkeen helpompaa. Potilasmäärien kasvaessa von Zweyberg sai 10.2. apulaislääkäriksi lääketieteen kandidaatti Toivo Salosen.

Kun Punaista Ristiä ei Lahden rykmentin keskuudessa tunnustettu yleisesti, kariutuivat myös hankkeet SPR:n tilapäisten ensiapuasemien ja sidontapaikkojen perustamisesta. Tohtori Yrjö Kajava oli saanut 6.3. SPR:n toimiluvan aivan taajaman lähellä erääseen Okeroisten pysäkin lähellä olevaan huvilaan sijoitettuun sairastupaan, jossa oli leikkausmahdollisuudet ja neljä vuodepaikkaa. Se pysyi kuitenkin tyhjiään juuri SPR:n merkkien vuoksi eikä Kajava suostunut ottamaan sen palvelukseen punaisten sairaanhoitajia. Vasta Lahden taistelujen aikana huvilalla ja kahdella muulla SPR:n

käyttöön otetulla lähinaapuritalolla oli enemmänkin kuin kädet täynnä työtä haavoittuneiden lääkintähuollossa.

Lahden valtauksen aika

Loppuaikana varsinkin rintamalle määrätyt punakaartilaiset alkoivat pyytää lääkärintodistuksia vapautuakseen rintamapalveluksesta. Tällöin vähäisestä syystä vapautusta antaneet lääkärit joutuivat taas ahtaalle, eikä esikunta noteerannut todistuksia läheskään aina. Punaisten johtajien viha lääkäreitä kohtaan yltyi niin suureksi, että erään valkosiin kuulunen kaupunginvaltuutetun kuuleman puhelinkeskustelun mukaan esikunta oli antanut 18.4. eräälle punaisten osastolle määräyksen ampua kaikki Lahdessa olevat lääkärit. Määräystä ei kuitenkaan voitu enää panna toimeen taistelujen edettyä jo kaupungin alueelle.

Punaisten loppuajan toimenpiteisiin kuului sairaaloiden evakuointi saarroksiin joutumassa olevalta alueelta Riihimäen ja Viipurin välillä. Suomen punaisen kaartin ambulanssiosaston johtaja F. Hyrsky antoi määräyksen kansanopiston sairaalan siirrosta Viipuriin huhtikuun puolivälissä. Lahdesta kuljetettiin Viipuriin sairaita ja haavoittuneita sekä kunnallissairaalaista että kansanopistolta, mutta jälkimmäistä sairaalaa ei ehditty tyhjentää kokonaan.

Kunnallissairaala taistelujen keskellä

Lahden kunnallissairaalan vaikeimmat päivät osuivat 19.4.–1.5.1918 väliseen aikaan. Punaiset toivat 18.4. illalla kaksi tykkiään kunnallissairaalan vieressä olevan synnytyslaitoksen alueelle. Koska kunnallissairaala oli vaarassa joutua suoraan ampumalinjalle, von Zwegberg katsoi velvollisuudekseen mennä apulaisensa kanssa punaisten esikuntaan. Siellä hän esitti tapaamalleen punaisten päällikölle ankaran vastalauseen sen johdosta, että sairaala-alueita nähtävästi aiottiin käyttää taistelupaikkana ja sairaalan katolla liehuvia Punaisen Ristin lippuja tykkien suojana. Päällikkö lupasikin siirtää tykit kauemmaksi, sen verran kuin se on mahdollista "rateekisista syistä", kuten hän asian ilmaisi.

Kun tykit seuraavana aamuna alkoivat paukkua, totesi von Zwegberg, että ne oli siirretty vain muutamia metrejä itään päin, juuri synnytyslaitoksen rajan viereen. Taistelun kestäessä punaiset toivat noin klo 14 kaksi uutta tykkiä pihamaalle, josta ne avasivat pikatulen Lahden aseman takaiselle alueelle. Von Zwegberg kehotti siirtämään tykit pois, mutta turhaan. Sen jälkeen kunnallissairaalaista kävi lähetystö pyytämässä tykkien siirtämistä pois, uhaten samalla, että punaiset potilaat jäisivät ilman hoitoa, ellei pyyntöä noudatettaisi. Sen jälkeen tykit siirrettiinkin jonkin verran etäämmälle.

Samana päivänä illalla saksalaiset joukot alkoivat lähetä sairaalaa idästä päin ja punaisten joukot alkoivat vetäytyä keskikaupungille päin. Kuulasade sairaalan ympärillä oli erittäin kiivasta. Illalla klo 20 punaiset olivat asettaneet vielä yhden tykin synnytyslaitoksen ja kansanopiston väliseen kulmaukseen ja ampuivat taukoamatta kunnallissairaalan ja synnytyslaitoksen välistä Heinolaan vievälle maantielle. Sieltä taas hyökkääjät vastasivat kiivaalla konekivääritulella, ja sen vuoksi "oli kuulasade, pauke ja rätinä aivan unohtumattoman ankara". Ammunta oli tauonnut klo 21.

Eräs saksalainen osasto majoittui nyt kunnallissairaalaan. Saksalaiset vaativat, että sairaala oli tyhjennettävä siviilipotilaista ja punaisista. Punaiset siirrettiin osaksi tyhjälle kulkutautiosastolle, osaksi kansanopiston rakennukseen. Muut potilaat poistuivat kotiinsa tai kaupungille, lukuun ottamatta muutamia naispotilaita, jotka siirrettiin 2. kerroksen läntiseen saliin. Muut sairassalit ja hoituhuoneet järjestettiin sotilassairaalaksi haavoittuneille ja sairaille saksalaisille.

Saksalaisen 255. rykmentin yllääkäri tri Heider otti apulaisineen tehtäväkseen maanmiestensä hoitamisen, pyytäen von Zwegbergiä tarpeen tullen suorittamaan suuremmat leikkaukset. Saksalainen intendentti hankki saksalaisille muonan ja muut tarpeet. Näin lasarettiosasto oli yhtä salia lukuun ottamatta järjestetty käden käänteessä sotilassairaalaksi.

Kaupungin länsipuolella olevilta kukkuloilta alkoivat punaiset 21.4. illalla ampua kaupunkia sekä konekiväärein että tykkituloilla, jonka he kohdistivat erityisesti kaupungin julkisiin rakennuksiin. Kiväärinkuulia sateli joukoittain sairaalan alueelle ja sen rakennusten seiniin. Seuraavana päivänä tulitus kiihtyi ja jatkui yötä päivää. Kranaatteja ja shrapnelleja, joita ei saksalaisten hyökätessä sattunut ainoatakaan sairaalan alueelle, räjähteli nyt tiheään lähiympäristössä ja pian niitä osui sairaalaankin. Liikkuminen sairaalan alueella oli vaarallista.

Potilaat kannettiin pois toisesta kerroksesta, siviilit kellarikerrokseen ja sotilaat ensimmäiseen kerrokseen. Sotilaista lähetettiin Loviisaan ne, jotka eivät mahtuneet ensimmäiseen kerrokseen. Tyhjennyksen aikana osui useita kranaatteja seinään tai tunkeutui seinien ja ikkunoiden läpi huoneisiinkin aiheuttaen niissä tuhoisaa hävitystä. Pommitusten jatkuessa kranaatit muuttuivat suuremmiksi ja hävitys entistä tuhoisammaksi. Saksalaisten sotilaspäällystö antoi punaisille tiedoksi, että jokaisen sairaaloita kohden ammutun tykinammuksen seurauksena tuli olemaan neljän sotavangin ampuminen. Sekään ei auttanut.

Muutamana päivänä osui useita kranaatteja kulkutautiosaston rakennukseen, joka oli punaisten potilaiden sijoituspaikkana. Yksi kranaateista tuli sisään keittiön ikkunasta ja haavoitti vaikeasti kolmea sairaanhoitajataria.

Kaikkein ankarin pommitus sattui 30.4. Silloin syttyi sairaalan talousrakennus tuleen palopommista, sen ylin kerros paloi ja katto luhistui. Muut rakennukset saatiin varjelluksi paikalle saapuneen palokunnan ja suojeluskuntalaisten avulla. Ankarassa kivääritulussa he suorittivat sammutustyön sairaalan pihassa.

Pommitus jatkui 1.5. klo 4 saakka aamulla, jolloin taistelut päättyivät. Sairaala oli nyt niin pahoin turmeltunut, että sitä ei voinut käyttää ennen korjaamista. Sen vuoksi saksalainen yllääkäri antoi tyhjentää sairaalan. Väliaikainen sairaala järjestettiin Seurahuoneelle ja suurin osa saksalaisista potilaista lähetettiin Loviisaan.

Sairaalan rakennusten seinissä oli useita ammottavia aukkoja kranaattien täysosumien jäljiltä. Varsinkin lasarettiosaston läntisessä ja pohjoisessa seinässä, polikliinisen leikkaushuoneen ja varsinaisen leikkaussalin kohdalla, oli lukemattomia kuoppia konekiväärin kuulien ja shrapnellin sirpaleiden jäljiltä. Miltei kaikki lasarettiosaston ikkunat olivat säpäleinä tai kuulien lävistäminä. Eräs kranaatti oli tullut sisään polikliinikan ikkunasta tuhoten seinät, ovet, lattiat ja huonekalut.

Sen kymmenen vuorokauden aikana, jona punaiset olivat ampuneet sairaaloita, saapui kunnallissairaalaan joukoittain kaupungin pommituksessa haavoittuneita siviilihenkilöitä, suojeluskuntalaisia ja valkoisia sotilaita, jotka kaikki saivat siellä polikliinista hoitoa. Enimmin heitä saapui ratkaisutaistelun käynnissä ollessa 30.4.

Kun punaiset oli ratkaisevasti lyöty, antautuivat he 1.5.1918 joukoittain saksalaisten vangeiksi. Saman päivän iltana saapui von Zwegbergin luokse saksalaisen 255. rykmentin komentaja, everstiluutnantti von Luck ja ilmoitti, että hänellä oli 14 000 punaista sotavankia ja niiden joukossa paljon sairaita, jotka hän pyysi von Zwegbergiä sijoittamaan parhaansa mukaan.

Kunnallissairaala oli rikkiammuttu ja tyhjennetty, kansanopisto oli täynnä saksalaisia sotilaita, lukuun ottamatta juhlasalia, joka niin ikään oli aivan täynnä punaisia sairaita ja haavoittuneita. Pahasti läpimammuttu kaupungintalo oli kaupungin viranomaisten ja valkoisen esikunnan hallussa, kansakoulu ja yhteiskoulu saksalaisten sotilaiden majapaikkoina.

Von Zwegberg meni Lahden saksalaisen kaupunginkomendantin puheille ja sai aikaan sen, että Vuorikadun kansakoulu luovutettiin sotavankisairaalaksi. Von Zwegberg pyysi lääkäreitä ja sairaanhoitajattaria Helsingistä ja väliaikainen sairaala sotavankeja varten saatiin pian välttävään kuntoon.

Taistelujen tauottua terveemmät punaisista sairaalapotilaista vietiin Rautatehtaan vankileirille ja sittemmin "punaisuusasteen" mukaan joko vapauteen tai vankeuteen. Kansanopisto taistelujen keskellä

Punaisten rintamalinjojen alkaessa pettää määrättiin jo huhtikuun puolivälissä, että kansanopistolla oleva sairaala on siirrettävä Viipuriin. Evakuointi ei kuitenkaan onnistunut enää tarkoitetulla tavalla ja kansanopistolle jäi hoidettavaksi noin 200 sairasta ja haavoittunutta sen joutuessa 19.4.1918 illalla saksalaisten haltuun.

Osa sairaalan henkilökuntaan vielä kuuluneista venäläisistä ja punaisista sotilashenkilöistä yritti naamioitua hoidettaviksi. Kertomansa mukaan johtaja Rope Kojonen joutui erottelemaan valkoiset ja punaiset toisistaan, minkä jälkeen saksalaiset tarkastivat jokaisen. Ne punaiset, joilta tavattiin ase, vietiin pihalle ja ammuttiin heti. Seuraavana aamuna todettiin monia kuolleita kansanopiston nurkissa ja pihalla.

Saksalaisten toimeenpanemiin teloituksiin lienee ainakin osittain vaikuttanut se, että punaiset olivat Punaisen Ristin lipulla varustetun sairaalansa suojista tulittaneet ankarasti rautatieaseman suunnalla olleita saksalaisia joukkoja. Kansanopiston rakennukseen osui 21.4.–1.5.1918 välisenä aikana 14 tykinammusta ja lisäksi suuri määrä kiväärinkuulia.

PUNAISTEN SANKARIHAUTAJAISET

Punaiset joutuivat nopeasti suunnittelemaan ja toteuttamaan kaatuneiden huollon sodan alussa. Kaartilaiset halusivat evakuoida kaatuneet toverinsa kotiseudulle, vaikka johto aikoi ensin haudata kaatuneet väliaikaisesti kentälle ja myöhemmin pitää juhllallisen yhteishautauksen. Yhteisiä toverihautoja, jotka eivät yleensä sijainneet kirkkomaalla, perustettiin vallankumouskeskuksiin – Lahdessa kirkkopuistoon. Punakaarti kustansi arkkujen hankinnan. Lahdessa takavarikoitiin Vesalan puusepäntuotteen kaikki "sellaiset tarpeet, joita tarvittiin ruumisarkkuja valmistaisissa". Lintonen käynnisti kaartin oman arkkujen valmistamisen 10.3. eräessä ruumisarkkuliikkeessä, joka valmisti arkkuja noin kymmenen päivässä.

Lahdessa pidettiin punaisten aikana kolmet sankarihautajaiset, 3.3., 17.3. ja 7.4, joista muodostui vaikuttavia muistojuhlia ja samalla vallankumouksen katselmuksia. Surujuhlien ohjelmaan kuului punakaartin sotilaiden kunniavartiosto, hautajaisaatto kaartin soittokunnan ja tykkien kunnialaukausten säestämänä, punakaartin johtajien Ilmari Kauton ja Voitto Elorannan sekä lahtelaisen kansanvaltuutetun Matti Airolan juhlapuheet ja runot sekä omaisten ja järjestöjen seppelten laskut. Joukkohautauksiin ei liittynyt kirkollista siunausta, mutta omaiset saivat halutessaan suorittaa sen.

PIKA-AJURIN MUISTELMIA VUODELTA 1918 Väinö Nikolai Jokinen

Sunnuntaiaamuna 28.1.1918 nähtiin kivääreillä ja pistimillä varustettujen miesten anastaneen Lahden kaupungintalon, joten pääsy sinne oli sekä kaupungin

viranomaisilta että yleensä porvareilta kielletty. Valtuuston kokoustakaan ei näin ollen voitu pitää 31. päivänä, niin kuin oli aiemmin päätetty.

Itse olin tuona sunnuntaiaamuna kaikessa rauhassa odottelemassa kyytiä. Olin ensimmäisenä silloin kun puhelin soi ja menin vastaamaan. Kyyti Heinolaan sovittiin ja hain asiakkaani Seurahuoneelta. Lähdimme ajamaan kohti Heinolaa.

Meitä kohtasi heti Rautatienkadulla Lahden punakaarti, joka marssi silloin ensimmäistä kertaa pitkässä rivissä katua ylös. Alkupään miehillä oli kiväärit olalla, mutta loppupään miehillä ei ollut aseita. He olivat marssilla tutustumaan Hennalan kasarmiin, jonka varastoista he sitten saivat täydennystä varusteisiinsa.

Monenmoiset kyytimatkat

Pian oli meillä kaikilla ajureilla monenmoiset kyyditykset edessämme. Punakaartin esikunnasta tuli aina kiväärimies tarpeen tullen lapun kanssa käskemään meitä tuleman kaupungintalon eteen hevosinemme. Ensiksi olivat takavarikoimiskyytimatkat lähikyliin, jossa takavarikoitiin elintarvikkeita kaartin käytettäväksi.

Toisen kerran jouduin lähtemään Messilän kartanoon. Kartanosta ottivat viljaa ja yhden lehmän ruhon mukaansa. Tällaisia takavarikointireissuja joutuivat tekemään kaikki, joilla oli hevonen tallissa. Jollei talosta lähtenyt mies ajamaan hevosta, otettiin hevonen punakaartin käytettäväksi ajopeleinen.

Joukon harjoittaminen

Ennen varsinaisten taistelujen alkua harjoitettiin punakaartijoukkoja aluksi Lahden kauppatorilla. Me ajurit katsoimme, kun alokkaille opetettiin ensiksi marssin aakkosia ja käännöksiä.

Kerran olin kyyditsemässä Ali-Juhakkalaan päin. Hennalassa harjoituskentällä näin kuinka rykmentti harjoitteli. Eräs korpraali oli saanut pienemmän ryhmän komentoonsa ja hän oli määrännyt joukkonsa ottamaan samanpuoleiseen käteen heinätukon ja toiseen olkitukon. Korpraali komensi miehiään: ”Käännös heinätukkoon päin, käännös olkitukkoon päin”.

Liikkumislupa esikunnasta

Kaikilla, jotka aikoivat poistua kaupungista, täytyi olla punakaartin antama liikkumislupa. Kaartin vartiomiehiä oli sijoitettu kaupungista poismenevien maanteiden varteen. Jalkarantaan mennessä oli vartiomies Vesijärven satamaan menevän rautatien ylikäytävällä. Kivistönmäellä mäen korkeimmalla kohdalla oli myös vartio. Ajurilla ei tarvinnut olla muuta lappua kuin ajurin reen perässä hänen järjestysnumeronsa. Tämän oli ajuriyhdistys saanut aikaan punakaartin esikunnan ja miliisilaitoksen kanssa, joka oli jo syksyllä 1917 perustettu poliisilaitoksen sijaan huolehtimaan järjestyksen pidosta kaupungissa.

Valkoisten tammikuun hyökkäys

Heinolan punakaartilaiset pyysivät apua Lahdesta, tykkejäkin, jos ne olisivat kuljetuskunnossa. Ne nimittäin täytyi kuljettaa parirekien päälle tehtyjen laverien päällä. Lahdessa syntyi aika kiire koota kyytimiehiä hevosineen entisen tyttökoulun tontille. Pianhan he hevoset saivat kokoon, kun lähetit juoksivat kaikkien ajurien luokse käskylaput käsissään.

Siellä kentällä oli rähinää ja kirousta, mutta niin sitä lopulta ajettiin kaupungintalon päärapujen eteen. Siellä ylhäällä oli työväenjärjestöjen yhteinen torvisoittokunta torvineen soittamassa suomalaisia ja venäläisiä vallankumousmarsseja. Muistan niin hyvin, kun punakaartin johtomies oli ollut ennen kova markkinamies eli hevoskauppias.

Niin sitä lähdettiin ajamaan kohti Heinolan taistelua, niin kuin epäilimme kaartilaisten puheita kuunnellessamme. Pääsimme aamulla Heinolaan ja veimme kaartilaiset Seurahuoneelle tai oliko se työväentalo. Itse kävin erään ajurin kanssa kaartin ruokapaikassa syömässä. Näyttämällä kaartin esikunnasta saamaamme lappua,

saimme miehille ruokaa ja hevosille heiniä ja kauruja. Emme tarvinneet olla Heinolassa sillä kertaa montaakaan päivää, kun taas saimme käskyn lähteä Lahteen hakemaan uusia joukkoja.

Varusteista puutetta

Punakaarti tarvitsi vaatteita, jalkineita ja rukkasia tuota kylmää talvea varten. Ei ollut mitään varastoa. Venäläisiä mantteleita eivät suomalaiset miehet panneet päälleen enkä koko talvena tavannut yhtään punakaartilasta, jolla olisi ollut venäläinen sotilasvaatetus. En tiedä, josko niitä oli edes pyydetty venäläisiltä sotavarikoitakaan.

Punaiset rusetinauhat kävivät kaupaksi niihin aikoihin. Yleensä hihassa oli vain leveä punainen nauha, jossa luki, minkä paikkakunnan kaartin jäsen hän oli. ”Helsingin punakaarti, A komppania” oli kaikkein paras, Jyryn komppania, joka mm tuotiin junalla silloin huhtikuun 16.–19. päivien taisteluihin Uudenkylän ja Villähteen asemien puolustamiseen.

Huvittavaa oli tämä nauhakuume silloin kevään 1918 alkupuolella. Ensin myytiin loppuun kaikki punainen nauha – jopa punainen kangaskin, josta sai leikata niin leveitä nauhoja kuin tahtoi. Sitten huhtikuun lopussa alkoi valkoisten nauhojen vuoro.

Hennalan kasarmeilla ei tunnettu vesiklosetteja

Hennalan sotilaskasarmit otti punakaarti myös haltuunsa alkutalvesta. Sinne oli vedetty kaupungista sentään vesijohto, mutta muuten siellä oli alkeellista. Ei ollut vesiklosettejakaan, vaan jokaisen kasarmin alla oli betoniset virtsa- ja lantasaaliot., joihin eri kerrokset oli yhdistetty isoilla valurautaputkilla. Niitä myöten ulostukset omalla painollaan putosivat näihin isoihin säiliöihin, jotka läheiset maanviljelijät kävivät öisin tyhjentämässä.

Heinolan taistelu

Olimme taas kerran lahtelaiset hevosten omistajat saaneet esikunnasta käskyn kokoontua jo tutulle Vuorikadulla olevalle kentälle lähelle kaupungintaltoa määrättyä aikana. Taas tuli lähtö Heinolan kaupunkiin.

Kolme miestä aseineen tuli rekeen, torvisoittokunta soitti jo tuttuja vallankumousmarsseja: ”Me kaaduimme taisteluissa eestä ihmisarvon kunnian”. Kaupunkilaisia oli joukolla seuraamassa lähtöseremonioita, niin kuin tapana oli ollut pitkin talvea katsella.

Heinolassa torvisoittokunta puhalteli taas komeat marssit ja lähdimme liikkeelle pitäjän kirkolle. Tykkien mukana Heinolassa oli venäläinen tykkiväpeli. Lusin taistelusta palattuani menin taas rautatieasemalle odottelemaan kyytiä.

Tilanne kiristyy

Huhtikuun puolessa välissä elämä alkoi jollain tavalla käydä hermostuneeksi punakaartin puolella. Porvareiksi katsotut miehet otettiin turvasäilöön Hennalan kasarmille, jossa he joutuivat kaatamaan niitä mäntyjä, joista kesällä ja syksyllä 1917 kaukaasialaisrykmentin hevoset, aasit ja lehmät nälissään olivat kalunneet kuoret pois niin korkealta kuin olivat ylettyneet. Siellä heitä säilytettiin tiukasti vartioituna. Monet kyydit saimme me ajurit nyt näiden miesten vaimoista, jotka veivät miehilleen ruokapaketteja.

Lopulta alkoi kova ampumapesäkkeiden kaivanta Teivaanmäkeen ja nykyisen hiihtomäen rinteisiin. Vähänkin vapaita miehiä vietiin pakkomääräyksellä niitä kaivamaan. Saksalaisten tulosta liikkui kaupungissa kovasti huhuja.

Huhtikuun puolesta välistä elämä alkoi jollakin tavoin käydä hermostuneeksi punakaartin taholla. Lopulta alkoi kova linnoitus- ja ammuspesäkkeiden kaivaminen Teivaanmäkeen ja nykyisen hiihtomäen rinteisiin. Nyt ne kaivavat ihan vikapaikkaan

arvelimme me pika-ajurit, kun katselimme, kuinka vähänkin vapaita miehiä vietiin pakkomääräyksellä niitä kaivamaan. Lapiot ja kanget olalle he marssivat pitkin Aleksanterinkatua. Me naureskelevat ajuripojat arvelimme, että pesäkkeet pitäisi kaivaa vanhan hautausmaan harjulle ja Kullankukkulalle.

Taisi olla 15.-16. päivä huhtikuuta, kun kansanopistolta alkoi vaeltaa haavoittuneita punakaartilaisia nykyisen rautatieaseman seudulle, jossa oli silloin lastausvaihe, jota sanottiin Heinolan pätkäksi. Siinä seisojaksi matkustajajuna lähtöä vaille. Junaan talutettiin sellaisia haavoittuneita, jotka pääsivät kävelemään ja pahemmin haavoittuneita kannettiin sinne paareilla. Haavoittuneet siirrettiin Viipuriin.

Ensikosketus saksalaisiin

Keskiviikkona 17. päivänä huhtikuuta iltapäivällä tuli kuitenkin vielä kaartin lähetti sanomaan, että seuraavana päivänä aamulla aikaisin joskus klo 6 maissa oli oltava taas entisellä kentällä valmiina kärryjen kanssa. Aamulla sitten lähdettiin suuntana Simolan kylä. Kysyin pojilta, mihin oikein oltiin menossa. Minulle kerrottiin, että tulossa on Loviisan saariston valkokaartilaisia. Tulimme metsätaipaleelta aukealle paikalle, että näkyi Pennalan kylän taloja. Jo alkoi liikettä näkyä edessäpäin. Polkupyörällä tuli miehiä aika tavalla, mutta kun kaartin pojat alkoivat ampuu, hävisivät pyörät tieltä. Miehet olivat syvissä ojissa, joista alkoi kuulua kuularuiskun papatus ja kiviä sekä kuulua sinkoili ympärillämme.

Jonkin aikaa kesti tämä tulitus, kun päällikkö sanoi, että nyt ne alkaa kiertää metsän kautta taaksemme. Jonkin aikaa ammunta vielä jatkui, kun näimme, että yhä suurempi miesjoukko molemmin puolin peltoja oli menossa taaksemme katkaistakseen perääntymisemme. Kiireesti laitoin hevoset lähtökuntoon. Osa porukkaamme jäi hevosen kanssa odottamaan kuularuiskumiestä, joka varmisti toisten lähtöä kovalla luotituiskulla kylään päin. Pohdittiin olivatko lahtareita. – Ei ole suomalaisia. Niillä oli oikein sellaiset vihertävät puvutkin ja sotilaslakit päässä, sanoi eräs.

Oli miten hyvänsä, mutta Lahteen mentiin yhtä kyytiä. Miehet keskustelivat kovasti, miksi äsken kohdattuja sanottaisiin Lahden päälliköille. Toiset sanoivat, että sanotaan, ettei me tiedetä muuta kuin että kovasti ampuivat ja että hyvät oli niillä aseetkin ja polkupyörä joka miehellä. Eikä niillä näkynyt olevan mitään valkoisia nauhojakaan.

Tulimme Launeenkatua rautatien ylikäytävälle, jossa oli ensimmäinen vartiomies. Ei tarvinnut ajaa miehiä kaupunkiin, vaan he lupasivat itse kävellä kaupungintalolle, kun olivat niin täriseet kärryillä. Tullessani ylikäytävälle kotimatalla, kysyi taas vartiomies minulta hätäisesti, olivatko ne olleet saksalaisia. Vastasin, että olivat. Mies meni heti liidunvalkeaksi.

Illemmalla lensi 2-tasoinen lentokone Lahden päällä. Sieltä tarkasteltiin rautatietä ja harjuja. Sitten kone palasi taas takaisin etelään. On saksalainen kone, sanoi joku ylikäytävän vartiomiehen kopin luona olevista rautatien miehistä. Toinen seisoo väitti sitä omaksi koneeksi.

Lahdessa olivat monet jo varmoja, että seuraavana päivänä, 19.4., alkaa lopullinen rynnistys. Niin sitten tapahtuikin.

Tykkitulta ja kuularuiskuja

Taistelut alkoivat perjantaina klo 7 jälkeen aika vauhtia. Olin vetämässä ajurin kärryjä ulos liiteristä, kun kuului kova huutoa ja ammuntaa ylikäytävältä. Siellä makasi kaksi kaartilasta kuolleena. Eräs valkoisilla nauhoilla varustettu suomalainen mies käski kaikkea siviiliväkeä poistumaan paikalta. Hänen vieressään seisojaksi sotilaspukuun puettu mies kivääreineen, jonka piippu savusi vieläkin.

Menin Helkalankatu 4:ään sisälle herättämään talonväen. Komensin heidät kellariin, ja selitin lyhyesti tilanteen. Sitä ennen veljeni kivääri, jäsenkirja ja kaikki punaiset nauhat pantiin maakuoppaan. Kiväärien pauke tuntui jo aika tavalla kiihtyneen. Alkoi kova tykkittuli ja kuuluruiskut papattivat koko päivän.

Saksalaiset joukot lähestyivät kaupunkia. Lahden punainen esikunta oli järjestänyt kaupungin etuvartioston huonosti, josta sitten kaikki myöhemmin lausuivat ihmetyksensä. Epäiltiin, oliko suuret rahasummat ja vapautus rangaistuksesta ollut kyseessä. Kovia puheita ja huhuja kuuli silloin monesta punakaartin päälliköstä. Vai oliko kaikki pantava sen syyksi, että nämä päälliköt eivät tietäneet edes sotataidon aakkosia.

Näin ihmettelivät myös meillä myöhemmin majailleet saksalaiset kuormastomiehet. He ihmettelivät myös, missä ovat ne venäläiset joukot, joita vastaan heidät oli tuotu taistelemaan ja karkottamaan ne itsenäisestä Suomesta pois.

Aamu oli tullut ja liikettä alkoi kuulua kadulta. Äänet olivat vierasta kieltä. Puhetta alkoi kuulua pihalta ja kohta tulikin jo iäkkäämpi sotamies piippua tuprutellen katsomaan, ketä avatun oven takana on. Naisetkin olivat jo uskaltaneet tullemaan kellarin perältä eteiseen. Naiset huomattuaan sotilas viittoili meille, että tulkaa vain kaikki pois rauhassa sieltä. Naiset kiiruhtivat sisään huoneisiin. Saksalaisia majoittui vähitellen useisiin taloihin ja miehiä oli otettava huoneisiin asumaan. Myös hevosia oli järjestetty niihin taloihin, joissa oli tallit. Kuormat oli ajettu talojen pihoihin.

Niin tuli meidänkin pihaan nelipyöräiset vankkurit, joita veti kaksi isokokoista hevosta ja soppakeittiön kärryt. Vankkureissa oli elintarpeita, limppuja marmelaadia, teetä, sokeria ja kaikkea mitä heidän muonaansa kuului. Miehiä varten täytyi antaa yksi huone. Polkupyöräsotilaat olivat nuorempaa ikäluokkaa kuin nämä vankkureita ajavat hevosmiehet.

Ammusvarasto syttyi tuleen

Sunnuntai-iltana huhtikuun 21. päivänä alkoi äkkiä tulla luoteja. Niitä tuli tykeistä ja konekivääreistä. Ohjaus oli suunnattu etupäässä Lahden rautatien suuntaan ja rautatien halkovarastot saivat varmaan osuman palopommista, kun kuivat puut syttyivät palamaan. Myös punaisten rahtivarastoimisto sai osumia ja siellä ollut punakaartin ammusvarasto syttyi palamaan. Ehkä miljoonia kiväärinluoteja lähti epämääräiseen suuntaan ja yksi viuhkina kävi ilmassa. Rautatientori oli silloin vaikeasti ylittävä. Santa vain pöllähteli, kun luodit iskivät toriin. Samaan aikaan tuli punaisten panssarijuna Metsäpietilän leikkauksesta lähemmäksi kaupunkia.

Ensimmäiset talot syttyivät silloisen Tehtaankadun, Kallioistenkadun ja Helkalankadun kulmauksissa. Kolme puutaloa meni. Ylikäytävällä oli ihmisiä, jotka odottelivat luotisateen loppumista, että olisivat uskaltaneet mennä rautatientorin yli. Samaan aikaan tuli luoteja myös Okeroistenkadun yläpuolelta harjulta kaupunkiin päin.

Punaisia vankeja oli viety mm metallitehtaan suojiin ja sitä vastapäätä olevalle pellolle Lahdenkadun, Päijänteekadun ja Vesijärvenkadun väliselle alueelle.

Eräänä päivänä olivat taas loppuneet Hollolan kunnan antamat leipäkortit. Hollolan elintarvikelautakunnan kanslia oli torin takana Rauhankadun ja Aleksanterinkadun kulmatalon piharakennuksessa ja ajattelin, että täytyykö sitä lähteä ihan maalitauluksi kaupparille. Sinne oli mentävä Rautatienkatua alas ja käännättävä Aleksia torin poikki, joka juuri oli kaikkein pahin maalitaulu. Teivaanmäessä olevat punakaartilaiset olivat aina valmiina kuularuiskuilla pyyhkäisemään Aleksanterinkadun ja torin puhtaaksi, jos sinne vaan joku uskalsi mennä.

Ammunta lakkasi toukokuun 1. päivänä

Pelottavin oli Lahdessa vapunpäivän vastainen ilta ja yö. Kaupunkia ja erittäinkin sairaaloita pommitettiin silloin punakaartin raskaalla tykistöllä, kunnes pommitus vihdoinkin kokonaan raukesi 1. päivänä toukokuuta. Jo aikaisin aamulla oli ammunta tauonnut. Saksalaiset marssivat keskikaupungille päin. Kun ajoin kotiin, olivat sieltä saksalaiset lähtemässä pois. Saksalaiset kokoontuivat paikkoihin, joissa majoitus isoimmille joukoille oli mahdollinen nyt kun ei enää tarvinnut olla taistelulinjoilla. Sen jälkeen seurasi vapunpäivän marssi Lahden kaupunkiin Fellmanin suurelle pellolle.

Aseet täytyi punaisten tuoda maantiellä oleviin kokoontumispaikkoihin, joita saksalaiset tiukasti vartioivat. Miehet luovuttivat kiväärinsä, ammuksensa, käsikranaatit sekä raskaammat tuliaseet, tykit, ammuksiset, konekiväärit, kaikki mitkä olivat tappeluaseita. Taistelujen loputtua elämä alkoi jotenkin palautua entiselleen kaupungissamme. Katuneita ja kellareihin surmattuja alettiin saattaa enimmäkseen Mustankallion hautausmaalle.

Hennalan kyydit alkoivat

Kun rauha oli tullut Lahteen ja kaikki vangitut entiset punakaartin sotilaat viety Hennalaan, alkoi kova kysyntä sellaisista luotettavista miehistä, jotka palkkaa vastaan alkaisivat vartioida vankeja.

Kova liikenne alkoi myös Lahden rautatieaseman ja Hennalan välillä. Kasarmien ensimmäinen matala tiilirakennus oli vankileirin päätoimisto, jossa usein luettiin tuomiot. Siellä tutkittiin, pääseekö kotipitäjän isännän kanssa lähtemään kotikylään näille maanviljelijöille töihin.

Saksalaiset alkoivat nyt opettaa suomalaisia vallatun alueen nuoria miehiä, jotka eivät olleet kuuluneet punakaartiin. Kovat olivat pojilla harjoitukset, oli vieras kieli, tuli potkuja ja lyöntejä useamminkin.

Hollolan poliisilaitokselta tuli eräänä päivänä konstaapeli Pukka käskylappu kädessä. Lapun oli allekirjoittanut Lahden komendantti Artturi Käpy. Siinä määrättiin, että kaikki pika- ja kuorma-ajurit, joilla oli elinkeinolupa Lahden maistraatilta, tottelevat Lahden ja Hollolan poliisilaitoksen määräyksiä. Kokoonnuimme Launeenkadun ja Huovilan linjan kulmaukseen määrättyä aamuna. Kaikilla piti olla köysiä mukana. Pika-ajuri Eemeli Simolan kanssa jouduimme ajaman yhdessä synkkiä, sanaa sanomattomia kuormia.

Menimme ensin Launeenkatua alas silloisen Paavolan talon metsiin ja kaikkiin niihin metsiin, jotka ovat Simolan kylään menevän maantien ja Hennalan kasarmien välisellä alueella. Niistä haettiin taisteluissa kaatuneita punakaartilaisia. Vihdin puuseppäverstaan entisiä työläisiä oli komennettu etsimään näitä ruumiita ja myös niille kaivamaan hautakuoppia kuuluisaan Hennalan korpeen, joissa näitä aatteensa puolesta kaatuneita ihmisiä pantiin kolmekin päällekkäin samaan hautaan ilman pappien siunausta.

Kerrankin oli lossirattaillani kolme vainajaa päällekkäin köytettynä, etteivät vaan putoaisi pitkällä kuljetusmatkalla. Ajelin pitkin Launeenkatua silloiselle Tehtaankadulle, joka menee radansivuitse, sieltä Kullankukkulan kautta Tornatorin maantielle ja sille tielle, joka menee kasarmien ja Marolan metsän välistä Ali-Juhakkalaan. Metsään lähellä tietä olivat miehet kaivaneet jo kuoppia.

Ja vainajia löytyi

Eräänä päivänä olimme olleet taas kokoamassa näitä kaatuneita Salpausselän harjulla Hämeenlinnan tien ja Jalkarannan välisessä metsässä. Päivän kääntyessä iltapäiväksi löysivät miehet vielä yhden nuoren puoleisen miehen ruumin. Kun päivä oli jo myöhä, ja tämä olisi pitänyt viedä vielä sinne Hennalan korpeen, niin vanhemmat miehet sanoivat, että mitä hevospies tuumaa, jos me laitamme äkkiä tuohon kilpa-ajoradan

portin lähettyville haudan. Hauta tuli äkkiä kaivettua. Ei tarvinnut niin syväänkään kaivaa, kun ei ollut kuin yksi vainaja. Siellä se makaa varmaan vieläkin. Kun kaikki kaatuneet oli ajettu hevosilla joko Hennalan korpeen tai Mustankallion hautausmaalle, käskettiin ajurit hevosineen Puistokatu 3 pihaan lähelle kaupungintaloa komendantin käytettäväksi.

HANS TRÖBSTIN PÄIVÄKIRJA TAISTELUT LAHDESSA 1918

Kimmo Kiimalainen: Kooste Weimarissa Keski-Saksassa syntyneen Hans Tröbstin (1891-1939) päiväkirjasta, joka palveli Suomessa saksalaisen Pioneeri-reservi-komppania 78:n yliluutnanttina. Päiväkirja tuli esiin vuonna 2008.

Hans Tröbst osallistui huhti-toukokuussa 1918 sodan ratkaisutaisteluihin Lahdessa. Pioneeriupseerin Saksasta löytyneet päiväkirjat valottavat sotakevään tapahtumia aiemmin lähes tuntemattomasta saksalaisnäkökulmasta yli 60 sivun verran.

Päiväkirjamerkinnoissään ammattiupseeri Tröbst hahmottaa sodan tapahtumia Lahdessa saksalaisotilaan sammakkoperspektiivistä. Kuva on yksityiskohtainen ja sitä täydentävät upseerin salaa laatikkokamerallaan ottamat valokuvat.

"Keskellä punaista merta"

"Vihollinen oli miehittänyt Lahtea ympäröivät kohoumat ja oli 600-1200 metrin päässä vastassa. Sen vahvuutta ei voinut todeta, lukumääräisesti se oli selvästi ylivoimainen. Tehtävämme oli estää kaikin keinoin punaisten vetäytyminen Viipuriin, kun Goltz ja Mannerheim työnsivät heitä meidän syliimme. Ensimmäinen saapumisen jälkeinen päivä oli vielä aika rauhallinen, vain yksittäisiä tykistölaukauksia osui suunnitelmattomasti kaupunkiin. Puutalot alkoivat siellä täällä palaa."

Saksalaisjoukoille tiukkojen taistelujen syntyminen Lahdessa tuli Tröbstin mukaan hienoisena yllätyksenä. Hän ei mainitse tarkkaa päivämäärää, mutta kyseessä lienee punaisten ensimmäinen läpimurtoyritys itään 23.4.1918. Monet Osasto Brandesteinin sotilaista odottivat sodan loppuvan ilman, että nämä joutuisivat vielä tositoimiin.

"Syntyi kaikenlaista tuhoa ja joukko alkoi olla aika hermostunut. Se oli tottunut viime kuukausina liikaa rauhaan, rauhaa odotettiin, ja uskoi, että lopullinen henkivakuutus oli jo taskussa. Ja nyt sota alkoikin uudelleen."

Tuntematon vihollinen

Lahteen pyrkivistä punakaartilaisista Tröbstillä ja muilla saksalaisilla on päiväkirjojen perusteella taistelujen puhkeamiseen asti varsin halveksuva kuva. Saksalaisupseeri kuvaa punaisia "roskasakiksi", josta kuitenkin koituu todellinen uhka Suomen yhteiskuntajärjestykselle.

"Mitä ja ketä nämä punaiset olivat, sitä ei tiennyt oikeastaan kukaan. Maalaisten kertomusten mukaan ne olivat enimmäkseen tehdastyöläisiä ja kaikenlaista roskasakkia, jonka joukossa oli paljon venäläisiä sotilaita. Myös johto oli venäläisten käsissä. Nämä sakit olivat nyt liittyneet yhteen ja olivat kääntämäsillään Suomen päälle."

Toisaalta päiväkirja osoittaa, että kauhukertomukset punaisten hirmuteoista miehitetyillä alueilla olivat kantautuneet yksityiskohtaisina saksalaisten korviin. Yliluutnantti Tröbst kirjoittaa: "Näiden sakkien hommana oli yötä päivää vain ryösteleminen ja murhaaminen kaikkein kammottavimmilla tavoilla.... Helsingissä uhreilta oli useimmiten ensin kaivettu silmät päästä, sitten näiltä oli leikattu nenät ja korvat, revitty kieli suusta, minkä jälkeen uhrit oli viety jäälle, ammuttu vatsaan ja jätetty sitten jäätymään kuoliaiksi."

Autio Lahti liekeissä

Punaisten pyrkiessä raivokkaasti kohti Lahtea saksalaisten usko sodan soljumisesta taistelutta rauhaan osoittautuu lopullisesti harhaksi. Lämpimurtoyrityksestä 23.4. alkavat noin viikon kestäneet taistelut, jota huipentuvat 29.4. Lopulta punaisten hyökkäys romahtaa vapun aattona.

Tröbstin päiväkirjamerkinnot kertovat liekkeihin leimahtaneesta kaupungista, jossa avoimilla paikoilla ei näy ristin sielua. Merkinnöissä korostuvat saksalaisten tappiot, jotka puhuvat selvää kieltään kaupunkiin tulevien punaisten ylivoimasta.

"Lahti oli muuttunut hyvin paljon kolmessa päivässä. Kaunis kaupunki paloi useasta kohdasta, se oli kuin kuollut. Vain silloin tällöin juoksi pelokas valkokaartilainen risteuksesta toiseen. Punaiset olivat vallanneet lisää hallitsevia kohoumia, joilta he saattoivat nyt pitää kaikkia katuja ja aukioita vielä tiukemmin kivääritulituksessa... Yksin 1. pataljoonasta oli kaatunut 45 miestä, näiden joukossa pataljoonan komentaja, joka oli kaatunut talossaan puhelimesta... Rykmentin kokonaistappiot olivat 500 kaatunutta ja haavoittunutta."

Peräti kahdella huutomerkillä Tröbst korostaa päiväkirjassaan punakaartilaisten äärimmäistä taistelutahtoa, joka ei olisi murrettavissa kuin äärimmäisellä voimalla.

"Oli selvää, että punainen roskajoukko taisteli punaupseerien johtamana lähestulkoon fanaattisen energisesti!!"

Sairaalalle suojaa vankiteloituksilla

Saksalaisten kohtaloita ja vastatoimia tulituksen alla olevassa Lahdessa Tröbst kuvaa kaunistelematta. Upseeri tunnustaa päiväkirjassaan avoimesti esimerkiksi sen, että saksalaiset teloittivat punaisia säälimättä kostoksi jokaista kunnallissairaalaan kohti ammutusta punakranaatista.

"Haavoittuneet vietiin paareilla kellariin, kaikkialla lojui verisiä riekaleita, jokunen kaatunut oli koottu jonnekin, se oli synkkä kaaos, jota jatkuvasti sairaalaan ja sen lähelle iskevät kranaatit vahvistivat entisestään. Samaan aikaan, kun tämä tapahtui, joukkomme ampuivat ulkona 100 punavankia siten, että aina neljä ammuttiin jokaista sairaalaan kohdistettua laukausta kohti. Viholliselle oli ilmoitettu, että lopetamme ampumiset vasta, kun sairaalan tulitus lopetetaan."

Tulitus kuitenkin jatkui ja Tröbst haavoittui taisteluissa 30.4. vasempaan käteensä. Hän harmittelee, että morfiinin aiheuttaman lääketokkurun takia Lahden ratkaisutaistelun loppuvaihe vappuna jäi häneltä kokematta.

Saksalaisten sotasaalis

Useimmille saksalaissoilaille punaisten antautuminen Lahdessa toukokuun alussa 1918 merkitsi paitsi taistelujen päättymistä myös huomattavaa rikastumista. Kun punainen läpimurtoyritys oli romahtanut lopullisesti vapunaattona, saksalaisten käsiin jäivät antautuneiden punasotilaiden lisäksi näitä seuranneet siviilihenkilöt kuormastoineen.

"1. ja 2. toukokuuta koko noin 20 000 miehen vahvuinen punainen armeija antautui Lahdessa, kun se oli todennut kaikki yritykset murtautua Viipurin olivat epäonnistuneet. Käsiimme jäi mittaamattoman suuri saali.",

"Punaiset olivat raahanneet kaupunkiin valtavat varastot, jotka he olivat varastaneet joka puolelta ja jotka he halusivat viedä Pietariin myytäväksi. Rautatieasemalla seisoi vielä täysin kuormattu juna, jonka kimppeun joukot nyt luonnollisesti kävivät. Se oli täynnä savukkeita, elintarvikkeita, aseita, vaatteita - kaikkea kuviteltavissa olevaa. Itse pääasemalla oli rautatien varastorakennus, joka näytti kuin tavaratalolta."

Nestor Linnasen komentama Lahden punainen rykmentti oli miehittänyt rautatieaseman heti sodan syttymistä seuranneena päivänä. Mainittu aseman "tavaratalo" tuhoutui Tröbstin mukaan valtaustaisteluissa.

"Saalis, joka punaisilta oli otettu, käsitti noin 3000 käsikärkyä, jotka olivat täynnä varastettua ja ryöstettyä tavaraa. Valitettavasti olin vuoteenomana käteni takia enkä voinut osallistua näiden kärkykuormien purkamiseen. Kuitenkin uskollinen toverini Weimar huolehti minusta hellyttävällä tavalla. Hän toi minulle ensin suuren matkalaukun, joka täyttyi nopeasti: pellavakangasta, kankaita, öljysardiineja, nahkasukkia, saippuaa, jauhoja, teetä, kahvia. Uusia laukkuja, partateriä, peili, kaunis kello, satula. Lyhyesti sanottuna asuntooni muistutti nopeasti ryövärien luolaa", Tröbst kirjoittaa.

"Täällä olisi voinut ravistaa velat harteiltaan"

Päiväkirja paljastaa, että Osasto Brandensteinin sotilaat onnistuivat keräämään punavangeilta omaisuutta Lahdessa lopulta niin paljon, että monen päällimmäiseksi murheeksi tulikin sankarikuoleman sijaan ryöstösaaliin saaminen pois Suomesta.

"Yksityissaaliini muuttui koko ajan mittavammaksi ja siihen liittyi myös metsästyskivääri ja saksalainen kirjoituskone. Ainoa huoleni näihin aikoihin liittyi siihen, miten saisin kuljetettua kaikki nämä aarteet pois!",

"Miehistö oli saanut saaliikseen etenkin hyvin paljon käteistä. Yhdellä joukostani oli 300 000 markkaa! Hän oli tuurilla napannut punaisen kassanhoitajan ja löytänyt tämän hallusta matkalaukun, jossa mainitut rikkaudet olivat. Joka ukolla oli lisäksi vähintään satoja markkoja. Joillakin oli tusina kultakelloa", Tröbst selittää saksalaisten käsiin joutuneita omaisuusmääriä.

"Ainoa harmini oli se, että en ollut itse saanut saaliiksi rahaa. Täällä olisi voinut ravistaa äkkiä velat harteiltaan! Esimerkiksi yhdeltä punaiselta komissaarilta oli löytynyt 30, toiselta 17 miljardia paperirahaa. Siis luonnollisesti miljoonaa."

"Maistraatin suuret näytösryppäjäiset"

Lahden kaupungilta saksalaissotilaat saivat päiväkirjojen mukaan vapautuksen jälkeen juhlanan vastaanoton. Miehistölle järjestettiin höyrylaiva-ajeluita Vesijärvellä, kaatuneiden saksalaisten omaisille lahjoitettiin 50 000 markkaa ja saksalaisupseerit kutsuttiin kaupungintalolle pidetyille "juhlapäivällisille sunnuntaina 5. toukokuuta 1918 kello 6 iltapäivällä, Loviisankatu 8." Kultakehyksisen päivälliskutsun allekirjoittaja oli Lahden kaupungin hallinto.

Päivällisten todellisen luonteen Hans Tröbst paljastaa kaunistelematta tapahtumasta "hengissä selvinneiden" kertomuksiin nojaten. "Maistraatti järjesti pian kaupungin lopullisen vapautuksen jälkeen suuret näytösryppäjäiset. Niissä lienee vallinnut sellainen humaltumisaste, joka jättää kaiken siihen asti nähdyn varjoonsa. En voinut ottaa käteni takia valitettavasti osaa tähän juhlaan, joten annoin hengissä selvinneiden kertoa tapahtumista."

"Oli esimerkiksi ollut erittäin humoristista, kun tarjoilijat yrittivät nostaa itsensä kaatokuuntoon juonutta upseeria lattialta sanoen, että "saksalaisen sankarin ei toki sovi lojua ympäröivänsä maassa!"

Etelä-Suomen Sanomat julkaisi Lahden asukkaiden kiitokset saksalaisille 25.4.1918. Tekstiä levitettiin myös saksankielisenä lentolehtisenä.

Valkoiset auttoivat "moitteettomasti"

Saksalaisten harrastama laajamittainen ryöstely ja hulvaton elämä Lahdessa ei jäänyt huomaamatta joukon komentajalta. Eversti Otto von Brandensteinin Tröbstille osoittamassa käskykirjeessä todetaan, että saksalaisjoukkojen "runsaat ryöstelyt ei ole kurin kannalta hyväksi."

"Suomen hallitus käyttäytyi hyvin kunnollisesti. Se tiesi, että kaikki se raha, jota saksalaiset sotilaat viskoivat ympäriinsä, oli varastettua rahaa. Kuitenkin se kelpuutti sen maksuvälineeksi. Kaikissa kadunkulmissa ja pankeissa näkyi kilpiä, joissa sotilaita pyydettiin vaihtamaan saalisrahansa asianmukaisesti numeroituun paperirahaan."

"Sairaalassa kuoli esimerkiksi eräs jääkäri, jonka hallusta löydettiin 70 000 markkaa. Rahat lähetettiin moitteettomasti hänen sukulaisilleen Saksaan", saksalaisupseeri kiittelee.

Vielä Suomen-sotaretkeä koskevan päiväkirjaosuuden loppusanoissaan useita sivuja myöhemmin Tröbst palaa Lahdessa tapahtuneeseen ryöstelyyn ja sen vaikutuksiin saksalaisjoukoissa:

"Mikään ei vahingoita joukkojen moraalia niin paljon kuin se, että sen on pakko taistella ammattimaisia ryöstelijöitä vastaan. Halu ryöstelyyn tarttuu, ottaa ylivallan ja horjuttaa joukon moraalia niin, että siitä ei ole enää todella suuriin tehtäviin."

Hennalan vankileirillä toukokuussa 1918.

Tröbst kuvaa päiväkirjamerkinnöissään yksityiskohtaisesti etenkin Hennalan "keskitysleirin" tapahtumia ja leirissä tapahtuneita teloituksia.

"20 000 miestä ja naista ja lasta ajettiin kokoon Lahden kasarmien lähelle ja suljettiin piikkilangan sisään. Ikään kuin suureen keskitysleiriin. Paikalle ilmestyi nyt pieniä joukkoja valkoisia, jotka hakivat aitauksesta 20-30 punaista ja ampuivat nämä matalaksi. Ensin punaisten täytyi kuitenkin vielä juosta vähän matkaa. Parannettua tauluammuntaa siis."

Ainutkertaisiksi saksalaisupseerin merkinnät Lahdesta tekevät ulkopuolisen silminnäkijähavaintojen lisäksi upseerin salaa ottamat valokuvat. Tröbst kävi Hennalassa ainakin kahden muun saksalaisen sotilaan kanssa, minkä upseerin varuskunta-alueen kasarmirakennuksen numero 30 edessä ottama harvinaislaatuinen valokuva todistaa. Rakennuksessa pidettiin leirin naisvankeja.

Valkoiset kostivat "hivittäväällä tavalla"

"Nyt alkoi varsinainen jälkioikeudenkäynti. Valkokaarti oli omassa elementissään. Se muodostui suurimmaksi osaksi koulutetuista kansanluokista, jotka alkoivat nyt kostaa hivittäväällä tavalla."

Upseerin päiväkirjaansa merkitsemät tiedot kostonpäivinä teloitettujen punaisten määristä osuvat etenkin naisten suhteen hyvin yksin viimeaikaisen suomalaisen kansalaissota-tutkimuksen kanssa.

Suomen ns. Sotasurmaprojektia arvostellut matemaatikko Tauno Tukkinen laski Naiskapinallisten teloitukset Lahdessa 1918 -teostaan varten vuonna 2007, että naisia olisi teloitettu Lahdessa keväällä 1918 noin 170. Naiskaarteja tutkinut Tuomas Hoppu puolestaan arvioi määräksi noin 180-190.

Lähes samaan lukuun päättyy myös Tröbst omassa kuvauksensa osassa, jossa hän käsittelee vain kahden päivän tapahtumat Hennalassa.

"Yhden ainoan aamupäivän aikana eräessä metsikössä ammuttiin 150 naista ja tyttöä. Kaikki naiset tutkittiin ensin asianmukaisesti raskauden varalta, sitten heidät asetettiin puiden viereen, vedettiin liina päästä silmille ja painettiin liipaisimesta. Lääkintäkersanttini, joka oli katsellut tapahtumia, kertoi minulle, että jos joku olisi sattunut pitämään aivojen syömisestä, hän olisi saanut siinä koko rahan edestä. Puut olivat kokonaan täynnä roiskeita."

"Myös seuraavana päivänä tapettiin noin kolmisenkymmentä. Nämä olivat enimmäkseen Helsingin tehtaiden naistyöläisiä, jotka olivat osallistuneet taisteluihin miesten vaatteissa." Myös Tröbstin nimenomainen maininta "tytöistä" tukee Tukkinen tuloksia, joiden mukaan nuorin Hennalassa teloitettu oli vain 14-vuotias tyttö.

"Mahdollisimman paljon kuolleita"

Saksalaisen päiväkirjakuvausten yksityiskohtainen avoimuus johtunee siitä, että punaisten teloittajiksi ryhtyivät Lahdessa toukokuussa nimenomaan valkoiset voittajat. Tröbst ja muut saksalaiset olivat ainoastaan todistamassa tapahtumia, joissa avainasemassa olivat majuri Hans Kalmin joukot. Näillä oli päävastuu Lahden vankileirin vartioinnista.

Vankien tuhoamiseen valkoiset ryhtyivät Tröbstin merkintöjen mukaan järjestelmällisesti. Ensin yritettiin nälällä. "Vangit itse saivat päivittäin ruoaksi puolikkaan silakan ja nyrkin kokoisen palan leipää, joukko sanamukaisesti kurni nälästä. Erityisesti silakka oli hyvin suolaista. Vankeja kohdeltiin tarkoituksenmukaisesti näin, koska haluttiin mahdollisimman suuri prosenttimäärä kuolleita. Näin tästä roskajoukosta päästäisiin eroon".

"Koska joukko oli kuitenkin sitkeätä eikä tahtonut kuolla nälkään, alettiin taas reippaasti ampua. Ensin vuorossa olivat kaikki johtajat ja venäläiset miehet ja naiset."

Punaiset juniin kuin eläimet

Toukokuun alkuvuikkojen teloitusten jälkeen upseeri siirtyy päiväkirjassaan kuvauksiin, joissa valkoiset voittajat alkavat tyhjentää ylitäyttä ja kurjuuden läpitunkemaa vankileiriä eri puolille Etelä-Suomea.

"Leiriä aloitettiin ensimmäisen yleispuhdistuksen jälkeen purkaa. 3000 vankia lähetettiin työpalveluun Tampereelle, 3000 Hämeenlinnaan".

"Näiden ihmisten kuljettaminen oli ihastuttavaa. Luutnantti Unverzagtin piti esimerkiksi viedä 3000 kappaletta pois junalla. Joukko ahdettiin kuin eläimet, sata tai enemmänkin yhteen, vaunuihin, joista he eivät voineet poistua 20 tuntiin. Unverzagt kertoi minulle sitten, että löyhkän takia 100 metriä lähemmäs junaa oli mahdoton mennä".

"Se oli kuin lietelantavaunua olisi vedetty pellolla. Purettaessa osastojen lattioilla makasi tajuttomana koko joukko väkeä."

Mielivaltainen teloittaminen ei päiväkirjan mukaan päättynyt leirin tyhjentämiseen. Vielä matkan varrella luutnantti Unverzagtin junakuljetus on valkoisten armoilla. Tröbstin mukaan "jokaiselle asemalle oli ilmestynyt jokusia valkoisia, jotka pyysivät muutamia punaisia ampumarjoituksia varten."

Lahden taistelujen jälkeen Hans Tröbst kävi Suomessa muun muassa Helsingissä ja Viipurissa. Hän poistui Suomesta Tallinnan kautta kesällä 1918. Joulukuussa 1919 kapteeniksi ylennetty Tröbst pyrki uudelleen Suomeen. Suomen Berliinin-edustusto kuitenkin torjui kohteliain sanakääntein saksalaisen hakemuksen päästä Suomen armeijaan upseeriksi.